

SKÖTSELREGLER FÖR VANDRINGSLEDER

2020-02-05, Mullsjö kommun (Glenn Larsson)

Bra rutiner för att sköta en led bör så långt det går baseras på ett **proaktivt synsätt**. Det innebär att man åtgärdar problem innan de blir uppenbara. Ställ frågan "Hur ser det ut om jag väntar till nästa underhållstillfälle?" Proaktivt tänkande innebär inte nödvändigtvis mer arbete utan snarare att man väljer ett mer lämpligt tillfälle att åtgärda problem. Det ger en bra kvalitet på lederna där problem åtgärdas innan besökare drabbas. Det motsatta är ett **passivt synsätt** där saker åtgärdas först när man får in klagomål. Passivt eller reaktivt synsätt sänker kvaliteten på lederna.

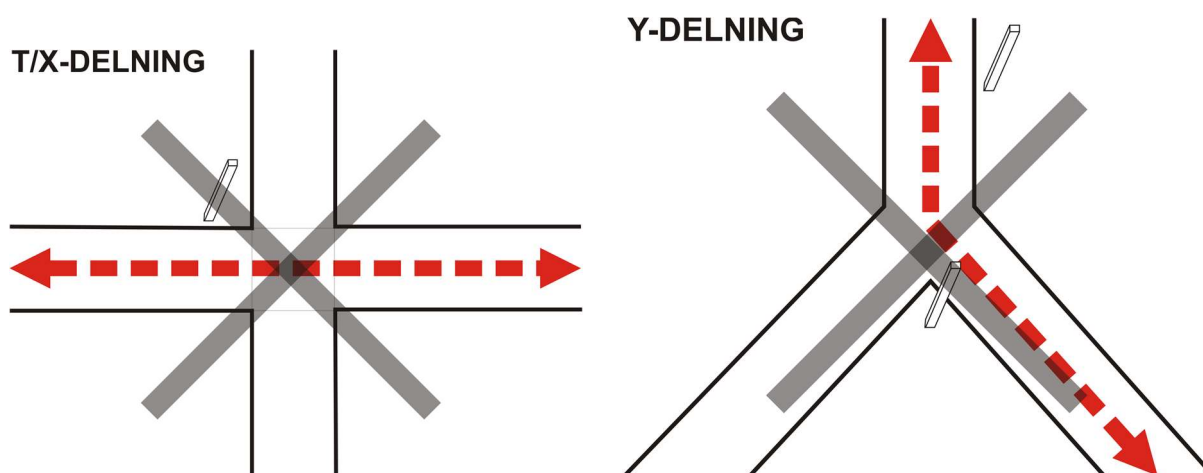
Ledstarter

- Se till att ledstarter är väl synliga och att det tydligt framgår åt vilket håll leden går.

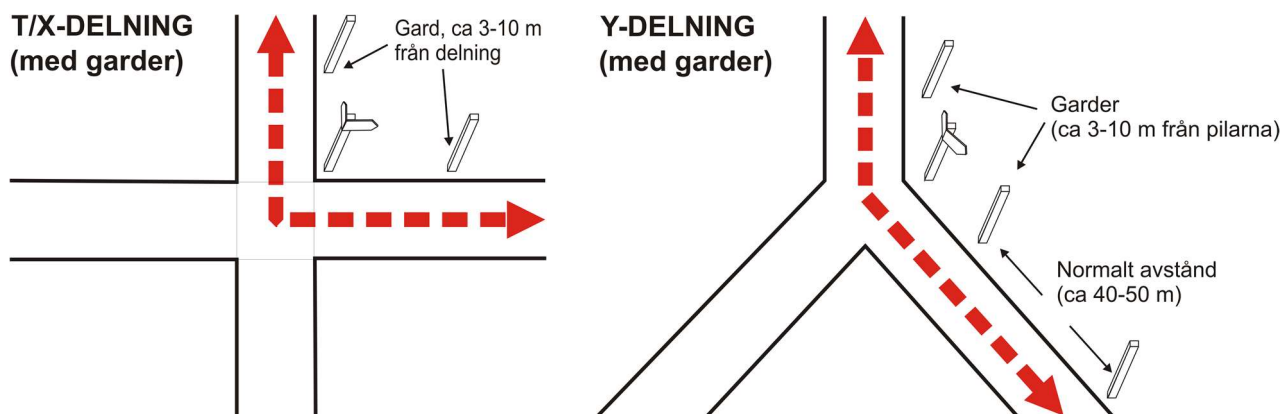
Markeringar (stolpar, färg, symboler)

SIS 031522, "Märkning för sport och friluftsliv", är den standard som ligger till grund för hur markeringar på svenska leder i stort är utformade. Det som plockas specifikt ur denna publikation refereras som SIS i texten nedan.

- **Färgen** på stolpar och målade markeringar ska vid behov bättras på. Den standard som satts för ledens färg ska följas.
- Det är viktigt att använda **garder** i alla delningar. Garder är den första markeringen efter en delning. Markeringen ska om möjligt finnas inom 3-10 m från delningen och ska alltid vara väl synlig. Är avståndet längre syns markeringen dåligt i motljus, skugga, om sly växer upp osv. Markeringar ska finnas där de gör mest nytta och det är framförallt aktuellt vid delningar där besökaren väljer väg.

Två exempel på hur man inte ska markera en delning. Man kan inte markera en led i två riktningar med bara en stolpe/markering. Stolparnas/markeringarnas placering måste ge ett tydligt vägval.

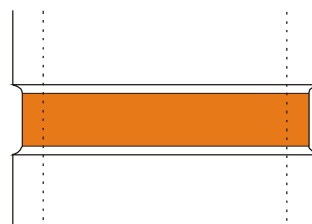
Två exempel på delningar med både pilar och gardar. Garder fungerar som reserv om en pil försvinner och gardar förstärker även själva vägvalen. Efter garden kan man öka avståndet mellan stolpar/markeringar till mer normala avstånd.

- SIS: "Ledmärken skall placeras så att man från ett märke kan se till nästa. **Avståndet mellan två ledmärken** skall normalt vara högst 40 m. Längre avstånd kan accepteras endast där leden kan urskiljas på annat sätt." 30-50 m bör alltså vara ett riktmärke, men här måste man tänka dynamiskt. Markeringar ska främst finnas där de gör mest nytta och inte på ett visst avstånd. Tänk också på att besökaren bygger upp en referens när hen vandrar för hur långt det borde vara till nästa markering. Riktigt långa avstånd mellan markeringar gör därför att man troligen går långt innan man upptäcker att man gått fel.
- **Kontraster, skuggor, motljus, folk med syn- eller färgproblem mm.** I tätare skog har man sällan kontrastproblem. Ett fristående träd däremot där stammen skuggas av en tät krona är en plats där man riskerar att få skarpa kontraster. På en led som följer en väg eller korsar en större öppen yta kan motljus skapa problem, speciellt under höst och vinter då solen står lågt. Dessa och liknande situationer minskar hur väl markeringar syns. Rätt sorts markering på rätt plats och ett lämpligt avstånd mellan markeringarna är några av de viktigaste parametrarna för att skapa en tydlig led.
- **Stolpar som står löst** ska sättas fast.
- **Symboler som bleks** av solen eller försvinner bör ersättas.

Markeringar på träd

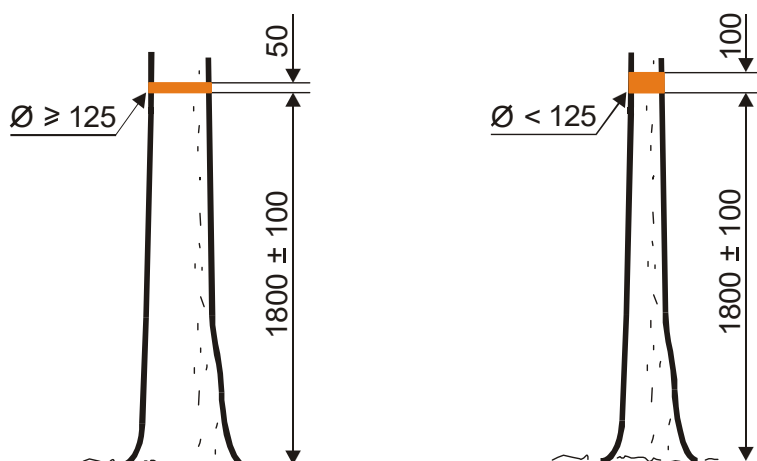
En fördel med trädmarkeringar är att de är mer permanenta än stolpar. Kommunen vill dock helst att man undviker markeringar på träd, men i de fall det är okej eller om bra alternativ saknas finns några generella regler.

- Vid **trädfällor och avverkningar** försvinner ibland markeringar. Dessa bör kompletteras med andra markeringar. Annars glesas ledens markeringar ut över tid.
- I vissa hyggen lämnas **höga stubbar** kvar som man kan markera på. Tänk bara på att måla om markeringen efter något år när barken lossnat.
- **Olika trädets bark har olika egenskaper.** Vissa träd som ek och al har en skrovlig bark där färg syns dåligt. Andra träd som björk och unga tallar har en bark som fjällar. Äldre tallar har en tjockare stam man kan skåla av något. Urskålingen gör dels att markeringen syns tydligare och dels att den sitter kvar längre. Man bör dock undvika att

göra en djup urskålningen så att trädet tar skada.

- Trädgrenar som sticker ut och skymmer markeringar ska tas bort. Framförallt gäller det på granar där markeringar finns. Granar har ofta grenar helt ned till marken.
- **Undvik att måla på småträd och buskar.** Dessa markeringar syns ofta mycket dåligt, dels pga att markeringen lätt blir dold av grönskan och dels för att den målade ytan blir ganska liten. Det är även en stor risk att liknande markeringar flagnar ganska snabbt.
- **Markeringens synlighet.** Denna är till stor del beroende av trädstammens diameter och hur tjock den orangea markeringen görs. Markeringen måste göras tjockare på ett mindre träd för att vara väl synlig. SIS rekommenderar några regler. Se bild nedan.

Pilar och skyltar

- Pilar och skyltar som sitter löst, är trasiga eller har ramlat ned ska sättas fast eller ersättas.
- Det ska vara tydligt vilken led en pil eller skylt tillhör. Det är viktigt att man följer ledens standard så det inte ser olika ut på olika platser.
- Framförallt skyltar och pilar i trä kan efter en tid bli täckta med lavar. Därför bör man borsta av dem om de börjar få en oönskad beläggning.

Informationstavlor

- Se till att ledens informationstavlor inte skräpas ned av affischering.
- Vissa typer av informationstavlor samlar lätt barr, löv m m. Borsta bort detta.
- Rapportera klotter och skadegörelse.

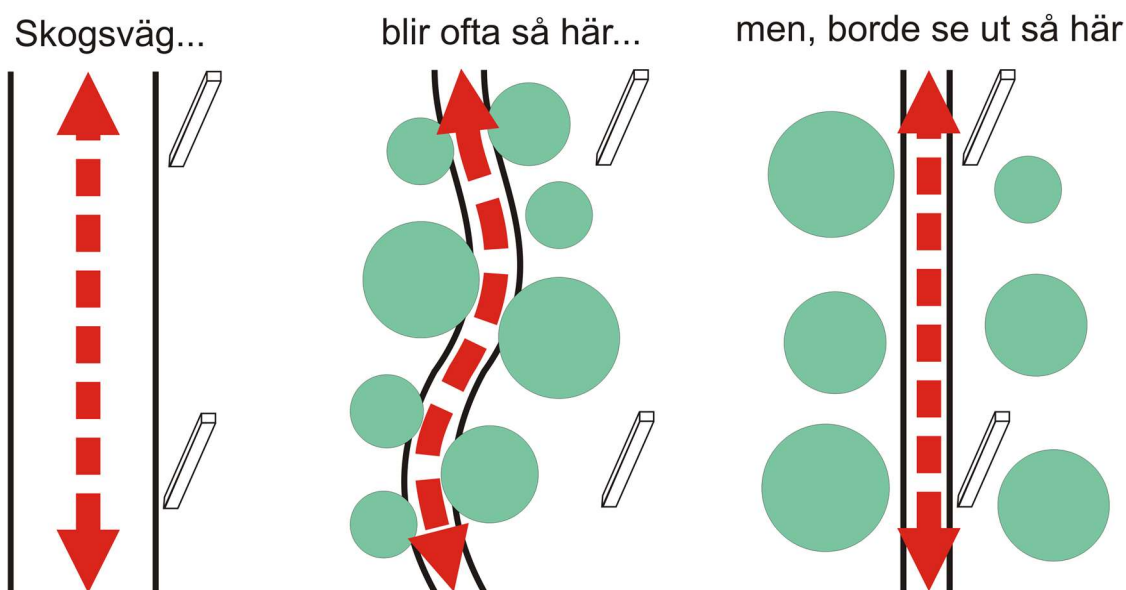
Sly

- **Avtal** med markägare **anger hur bred leden får göras** i samband med underhåll. Punkten finns dels ur juridisk synvinkel för att kringgå allemansrätten och dels ur ett praktiskt perspektiv för att inte leden ska växa igen. Buskar och träd som växer upp vid/på leden kommer att ta allt mer plats om de tillåts växa upp. Stigen ska inte vara så smal att grenar slår mot besökaren som följer leden. Grankvistar rispar armar och

ben medan lövträd fångar upp mycket vatten vid regn. Sunt förnuft gäller och den som sköter en sträcka bör avgöra från fall till fall vad som är lämpligt.

- **Skogsvägar som växer igen kan skapa en slingrig led.** De två hjulspåren övergår till att bli en enkel stig, men ofta ser man att leden växlar mellan hjulspåren pga att sly växer upp på ena sidan. Då hamnar vissa markeringar långt vid sidan av leden, vilket indikerar ett passivt underhåll. Se bild nedan. Flyttar man stolparna närmare leden lär de bli överkörda vid nästa avverkning. Håll därför alltid leden ren från sly närmast de ursprungliga markeringarna.

SKOGSVÄGEN BLIR PÅ SIKT EN STIG

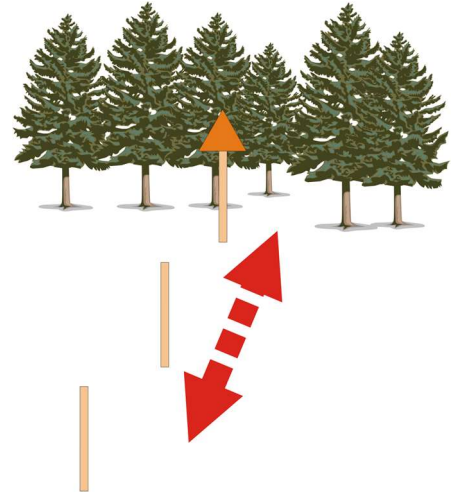
- Speciellt när det gäller sly bör man tänka proaktivt. Försök förstå hur det ser ut nästa gång om du inte gör något nu. Sly ska tas bort tidigt. Annars blir det ordentliga stubbar som är lätt att snubbla på. Klipp nära backen och gör aldrig sneda snitt som kan skada den som snubblar.

Trädfällor

- Det är svårt att sätta en viss regel för hur man hanterar trädfällor. Det beror dels på vem som är markägare och dels på omfattningen. En god regel är att ta en bild och komma överens med markägaren hur man löser problemet. Träd behöver inte nödvändigtvis tas bort helt och hållet. För ledens del räcker det med en öppning så besökare lätt kan passera. Små och enstaka träd kan ingå i skötseluppdraget, medan mer omfattande trädfällor bör ses som en extraordinär åtgärd.
- Grenar som faller ned på leden ska tas bort. Oftast räcker det med att grenar läggs vid sidan av leden.

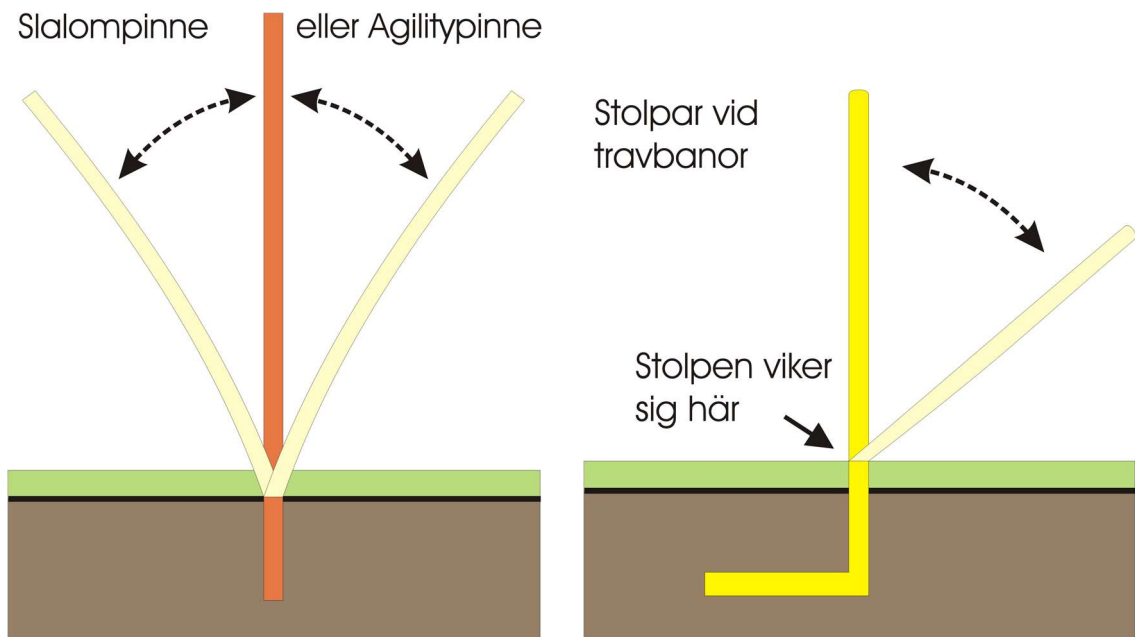
Hyggen

- Leden ska hållas ren för ris från avverkningar. Ris innebär en stor snubbelrisk. Ofta tar den som avverkar stor hänsyn till leden så det är lätt att åtgärda eventuella rester.
- Efter en avverkning bör man se över ledens markeringar. Ibland skapas stora luckor mellan markeringar och stigen kan vara otydlig pga maskinspår. Då bör man sätta upp stolpar som leder besökaren rätt. Är vägvalen tydliga kommer en ny stig att etableras snabbare. Ofta är det svårt att se var leden åter försvinner in skogen. En triangel i skogsranden förstärker platsen. Se bild till höger.

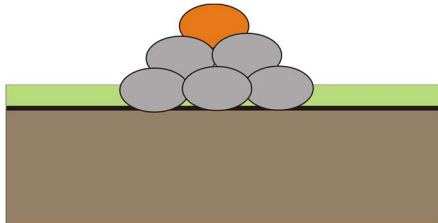

Gräsytor och hagmarker

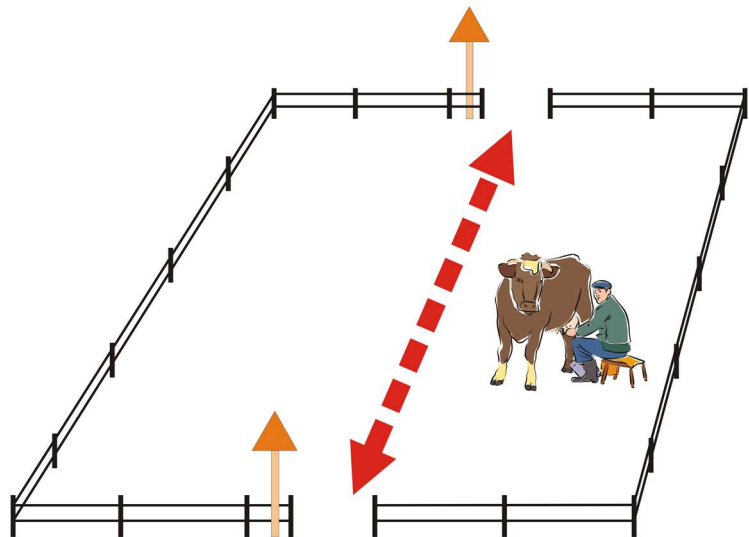
- Vissa gräsytor med högt gräs ska trimmas så stigen är väl synlig. Vilka dessa ytor är och vem som ansvarar för skötseln bestäms av kommunen.
- Hagmarker är bland de svåraste terrängytorna att markera. Dels skapar djuren egna stigar och dels rivs vanliga stolpar ofta loss. Betas ängar och hagar regelbundet kan man klara sig med att använda korta, kraftigare stolpar. Dock är det vanligt att djuren roteras mellan betesyror och då kan gräset ibland bli ganska högt. Det finns några trix för att lösa detta. Det finns några exempel på stolpar som viker sig. Det finns slalompinnar som, beroende på design, antingen är en rak pinne eller har en vikanordning. De senare är något dyrare. Ett billigt alternativ är så kallade agility-stolpar som används för hundträning. Se bilden nedan till vänster. Oavsett modell bör dessa stolpar kapas till lagom höjd för att de inte ska dyka upp i privata pister. Det finns även en typ av stolpar som används i kanten på travbanor. Se bilden nedan till höger.

- I hagmarker finns ofta träd som används för markeringar. Framförallt när solen står högt skapas en stark kontrast mellan solbelysta ytor och skuggor, vilket gör att markeringar syns först när man kommer relativt nära. Det kan vara en fördel att då hitta en mix av trädmarkeringar, stolpar och rösen (kummel). I rösen kan man förstärka markeringen med en målad sten överst. Dock får man inte måla stenar i fornminnen.

- Som vid hyggen kan man styra besökarens blick med en tringel i respektive ände av hagen eller ängen. Är avståndet litet kan man klara sig utan markeringar däremellan.

Stenytor

- Man bör undvika att måla på stenhällar och stenblock. Dessa markeringar syns dåligt och färgen vittrar snabbt. Kummel som beskrivs under "Gräsytor och hagmarker" ovan är ett bättre alternativ.

Markering i tätort

- Lyktstolpar** är ofta enda alternativet för markeringar, men man får inte alltid måla färg på dessa. Då kan man istället använda **tejp**. Se då till att tejp är **UV-beständig**. Sådan tejp är vanlig för orange färg, men kan vara svår att hitta för andra färger.
- I vägskal kan man använda **klistermärken med en pil** på lyktstolpar. Dessa klistermärken finns i olika färger.

Omläggning av led

- Ibland läggs en led om av olika skäl. Att skylta och markera en omläggning bör ses som en extraordinär insats som inte omfattas av skötselavtalet.

- **Om leden flyttas** bör man helst **ta bort gamla markeringar** helt. Man kan eventuellt måla över gamla markeringar på träd med grå eller brun färg beroende på trädstammens färg, men när färgen vittrar bort syns den gamla färgen igen. Därför bör man helst skrapa bort markeringarna.
- Det kan också vara bra att tätta upp de nya markeringarna så den nya sträckan blir tydligare, speciellt i överlappningen mellan ny och gammal sträckning. En riktigt bra förstärkning är en stolpe med pilar vid överlappningen.

Vindskydd och rastplatser

- **Golvet i vindskydd** ska **sopas** ett par gånger per år. Framförallt viktigt är det under våren då bl a pollen från tall lägger sig som en filt på golven. Renare golv gör även vindskyddet mer besöksvänligt för folk med pollenallergi. På hösten blir golven skräpiga då löv lätt samlas i skydden. Finns en eldplats hamnar ofta aska och kol på golvet då vissa besökare går in i vindskydd med skorna på osv. Ett städlat vindskydd visar besökaren att vi visar omtanke.
- **Ved ska inte förvaras i vindskydd** då det tar utrymme från besökare som övernattar där. Det blir även mer skräpigt pga onödig trafik in i vindskyddet. Påtala problemet för kommunen om ett vindskydd saknar vedförråd.
- På **bordsgrupper och sittbänkar** ska man borsta av lavar och mossor. Annars ser det ut som att platsen inte sköts.
- **Eldplatser bör ha en bra barriär** mellan elden och omgivningen. Om gräs växer helt in till eldplatsen bör man ta bort gräset för att minska brandrisken.
- **Eldplatser som inte är officiella bör tas bort** då de troligen inte har någon tillsyn. Vid osäkerhet diskutera saken med kommunen.
- **Innanför eldplatsens barriär** ska det finnas ett **lager med sand**.
- På rastplatser längs leder där kommunen lägger ut ved bör man **påpeka om veden tar slut**. Sköter en förening vedhållningen ska det stå i skötselkontraktet.
- På eldplatser som används ofta bör man ta bort **kol och aska** någon gång per år. Framförallt där det finns ett vindskydd.

Spänger, stättor m m

- **Stättor och andra stängselpassager samt spänger och enklare broar** underhålls av skötsel föreningen för respektive led. Det kan finnas undantag, men dessa bör förankras i verksamhet och dokument. Mer omfattande arbeten diskuteras med kommunen då det kan kräva en extraordinär åtgärd. Målet är att konstruktionerna ska vara säkra att använda.
- **Stängselpassager** ska anpassas så de går lätt att ta sig genom. Se till att besökare inte river sig på **taggtråd** eller riskerar att få en stöt av **elstängsel** i själva passagen.
- **Spänger** ska göras **halksäkra** genom att plankor beläggs med sk putsnät. Om spängens plankor har en glipa bör varje plankor ha ett separat nät då cykelhjul ofta hamnar i glipan och drar loss nätet. Rent generellt bör nät som lossnar genom slitage löpande förankras.

Inventering och rapporter

- Leder som inventeras av kommunen genererar en rapport som skickas till berörd skötsel förening. När punkter åtgärdats rapporterar föreningen status till kommunen

innan kommunen betalar för utfört arbete. Tänk på att det är kommunen som köper en tjänst och även sätter nivån som en del i ledens kvalitetssäkring.

- Varje skötselförening ska rapportera om skadegörelse, nedskräpning och andra problem då kommunen troligen inte inventerar alla leder varje år. Önskvärt är att även angrepp av granbarkborre rapporteras så markägaren kan agera snabbt.
- Extra ordinära insatser bör diskuteras med kommunen innan arbete utförs så man är överens om prioritering och kostnad.